

**SECTION 4. FINANCE, BANKING, INSURANCE**

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.4.4.1

**4.1 Реалії стану кредитування суб'єктів корпоративного сектора банківськими установами України**

Банківське кредитування суб'єктів господарювання відіграє ключову роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці країни, оскільки на сьогодні залишається основним джерелом грошового капіталу юридичних осіб для забезпечення їх господарської діяльності, незалежно від форми власності та виду діяльності та незважаючи на те, що кризові явища у фінансовому секторі країни ще не подолані. Відповідно до такого принципу банківського кредитування, як принцип диверсифікації, банки здійснюють поділ своїх клієнтів за певними критеріями. І, першочергово, клієнти банку – потенційні позичальники – поділяються на клієнтів – фізичних осіб та клієнтів юридичних осіб. Саме юридичні особи і є отримувачами послуг з корпоративного кредитування.

Банківські установи поділяють своїх клієнтів на фізичних та юридичних осіб, однак, при цьому, юридичні особи уособлюються у клієнтах, що називаються корпоративними клієнтами. Саме від слова «корпорація» банки і виокремлюють саме таку назву для клієнтів – юридичних осіб. Саме у «Класифікації інституційних секторів економіки України» дається такий термін, як «корпорація», що є узагальнюючим терміном для всіх організацій, метою діяльності яких є отримання прибутку. Отже, корпорації – це інституційні одиниці, що створені спеціально з метою ринкового виробництва товарів та послуг і є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників [94]. Усі корпорації поділяються на [94]:

1) нефінансові корпорації, що є переважно виробниками товарів та послуг, включають: квазікорпорації, що є унітарними підприємствами, які «створюються одним засновником (власником), а в усьому іншому не

відрізняються від корпорацій; некомерційні організації, що є юридичними особами, які «створені у формі непідприємницьких товариств або організацій, діяльність яких спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів без одержання прибутку для його подальшого розподілу між учасниками»;

2) фінансові корпорації, які є надавачами фінансових послуг (в т.ч. послуг у сфері страхування та послуг у системі накопичувального пенсійного забезпечення) іншим інституційним одиницям. До фінансових корпорацій відносяться: Національний банк України; корпорації, що приймають депозити (банки; кредитні спілки; інші фінансові корпорації, що приймають депозити або випускають близькі аналоги депозитів); фонди грошового ринку (інститути спільного інвестування (корпоративні або пайові фонди)); інвестиційні фонди, крім фондів грошового ринку; інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій та пенсійних фондів; допоміжні фінансові корпорації; кептивні фінансові корпорації; страхові корпорації; пенсійні фонди».

Відмітимо, що автономія банківських установ дозволяє їм самостійно ранжувати своїх клієнтів щодо віднесення їх до корпоративних, тобто не всі корпорації можуть отримати можливість долучитись до програм кредитування того чи іншого банку як корпоративний клієнт. Так, до прикладу, АТ «Кредобанк» визначає корпоративних клієнтів за таким переліком: «підприємства, які здійснюють господарську діяльність з річним чистим доходом від 100 млн. грн; страхові компанії; нерезиденти; бюджетні установи» [95]. В умовах світової інтеграції та глобалізації жодна національна економіка не може нормально функціонувати без розвиненого та сильного корпоративного сектору. Завдяки корпораціям можна створювати та впроваджувати інновації, необхідні для сталого економічного розвитку та успішного антикризового управління. Для цього, з метою забезпечення платоспроможності, прибутковості та фінансової стабільності, корпорації мають володіти достатніми активами, основним та оборотним капіталами. Досягнення цієї мети уможливорюється як власними ресурсами, так і залученням за потреби зовнішніх джерел, основним з

яких є банківський кредит. Варто зауважити, що сучасне кредитування корпоративних клієнтів комерційними банками України перебуває під впливом процесів фінансової глобалізації, яким притаманні високі ризики та асиметрія інформації, котра характеризується відсутністю повноти і достовірності, необхідної для оцінки кредитоспроможності позичальників, інформації про чинники, що впливають на діяльність підприємств різних секторів економіки, недосконалістю фінансово-кредитних інструментів [96, с.665].

Сьогодні банки надають корпоративним клієнтам багато банківських послуг, які мають певні свої особливості, що вирізняють такі послуги для цих клієнтів з поміж банківських послуг, які надаються іншим клієнтам. Загалом банківські послуги корпоративним клієнтам мають двоякий вплив: першочергово вплив на підвищення довіри корпорацій до конкретного банку та банківської системи загалом; опосередкований вплив на стан банківської системи країни. Тому до банківських послуг, що надаються корпоративним клієнтам, є посилена увага з боку регулятора – Національного банку України, тобто ці послуги мають значне державне регулювання.

Ще однією особливістю банківських послуг, що надаються корпоративним клієнтам, є те, що ці клієнти використовують, зазвичай, одразу комплекс (певну сукупність) послуг банку. Крім цього, самі банки надзвичайно зацікавлені в так званих перехресних продажах (англ. – Cross-selling), тобто в продажах додаткових банківських послуг клієнту, який вже використовує основну послугу. Саме додаткові перехресні продажі дають банкам змогу не тільки збільшувати прибуток, але й утримувати корпоративних клієнтів від переходу на обслуговування в інший банк [97, с.23]. Водночас, зауважимо, що банківські послуги корпоративним клієнтам також мають рису індивідуальності, що розкривається під час втілення послуги для конкретного такого клієнта через специфічні його потреби, задовольняючи які, банк може відступити від стандартів її надання, щоб не втратити корпоративного клієнта.

Також ці послуги мають ознаки «товарів досвіду» і «товарів довіри». Тобто корпоративний клієнт часто може дізнатися про весь технічний бік послуги

банку тільки вже в процесі її отримання (наприклад, факторингові операції). З іншого боку, тільки після придбання послуги корпоративний клієнт може оцінити її на відповідність своїм попереднім уявленням або поведінку банку під час її надання (наприклад, структуроване фінансування) [97, с.23]. Не останнє місце у особливостях надання банками послуг корпоративним клієнтам займає місце вагома, так звана, переговорна сила цих клієнтів, що відображає певний можливий вплив корпоративного клієнта на банк при конкретизації умов отримання від банку банківської послуги. Ця особливість найбільше проявляється під час індивідуальних переговорів корпоративного клієнта з банком щодо визначення остаточної ціни на банківську послугу.

Звичайно, для банківських послуг корпоративним клієнтам притаманні й загальні особливості, що відповідають усім клієнтам банківських установ. На основі налізу спеціалізованої літератури можна зазначити, що такими загальними особливостями є: абстрактність (невидимість і складність для сприйняття; не піддається безпосередньому втіленню); неможливість бути збереженими; невіддільність послуги від її джерела; мінливість якості банківської послуги; довгостроковість відносин купівлі-продажу; зв'язок з грошима; мінливість якості банківської послуги; договірний характер послуги; - нерозривність процесів надання та споживання.

Отже, в сучасних умовах розвитку економіки, переважна частка вітчизняних банків виокремлює левову частку своїх ресурсів на кредитування саме корпоративних клієнтів, що відмічається позитивними наслідками. З одного боку, банк отримує прибуток, що і є головною метою проведення активних операцій, а з іншого – банківські кредити дають змогу корпоративним клієнтам подолати обмеженість власного капіталу, сприяють розвитку підприємств, упровадженню нових технологій, зростанню кількості робочих місць тощо [96, с.666]. При цьому, банки в своїй кредитній діяльності максимізують спектр банківського обслуговування, який вони можуть запропонувати корпоративним клієнтам, а саме: розрахунково-касові і документарні операції, депозитні програми, програми кредитування на основі внутрішньобанківських ресурсів

та/або міжнародних банків, кредитних фондів (організацій). Так, кредитні пропозиції цих банків для бізнесу спрямовані на забезпечення додатковими ресурсами поточної діяльності підприємців (Овердрафт, Поповнення обігових коштів), на розширення бізнесу (на транспортні засоби, оновлення парку сільськогосподарської техніки, придбання обладнання, комерційної нерухомості, земельної ділянки для комерційних цілей тощо) [98, с.262].

Отже, банківські кредити є інструментом підтримки безперервності кругообігу активів підприємства та обслуговування процесу реалізації товарів. Сучасний кредитний ринок характеризується обмеженою пропозицією на ринку капіталу України. Динаміка кредитування банківськими установами їх клієнтів наведена в табл. 1, дані якої свідчать про те, що кредитний портфель банків України за 2018-2022 роки мав спадну тенденцію щодо його обсягу. Так, він скоротився від 1118860 млн грн до 1036213 млн грн, тобто скоротився на 82647 млн грн (на 7,39%). При цьому, відмічається зріст цього показника у 2021 році – році, що передувє початку війни росії проти України порівняно із 2020 роком, який склав 104750 млн грн (10,90%). У 2018-2022 роках переважну частку у кредитному портфелі банків України займають саме кредити надані суб'єктам господарювання, тобто корпоративним клієнтам. Так, найбільша частка корпоративного кредитування, яка становила 82,14%, відмічається у 2018 році. За 2018-2022 роки корпоративне кредитування зменшилось на 117658 млн грн (на 12,8%), а його частка у загальній величині наданих банками кредитів їх клієнтам зменшилась на 4,8 п.п. (на 5,85%).

Таблиця 1.

Динаміка наданих банківськими установами кредитів в 2018-2022 роках

| Показники                                          | Роки    |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
|----------------------------------------------------|---------|----------------|---------|----------------|---------|----------------|---------|----------------|---------|----------------|
|                                                    | 2018    |                | 2019    |                | 2020    |                | 2021    |                | 2022    |                |
|                                                    | Млн грн | Питома вага, % | Млн грн | Питома вага, % | Млн грн | Питома вага, % | Млн грн | Питома вага, % | Млн грн | Питома вага, % |
| 1                                                  | 2       | 3              | 4       | 5              | 6       | 7              | 8       | 9              | 10      | 11             |
| Кредити надані клієнтам                            | 1118860 | 100            | 1033430 | 100            | 960597  | 100            | 1065347 | 100            | 1036213 | 100            |
| Відхилення від попереднього року                   |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Млн грн                                            | *       | *              | -85430  | 0              | -72833  | 0              | +104750 | 0              | -29134  | 0              |
| Приріст (спад), %                                  | *       | *              | -7,64   | 0              | -7,05   | 0              | +10,90  | 0              | -2,73   | 0              |
| Кредити, що надані органами державної влади        | 2865    | 0,26           | 4724    | 0,46           | 11641   | 1,21           | 26973   | 2,53           | 24809   | 2,39           |
| Відхилення від попереднього року                   |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Млн грн                                            | *       | *              | +1859   | +0,20          | +6917   | +0,75          | +15332  | +1,32          | -2164   | -0,14          |
| Приріст (спад), %                                  | *       | *              | +64,89  | +78,52         | +146,42 | +165,11        | +131,71 | +108,92        | -8,02   | -5,44          |
| Кредити, що надані суб'єктам господарювання        | 919071  | 82,14          | 821936  | 79,53          | 749335  | 78,01          | 795513  | 74,67          | 801413  | 77,34          |
| Відхилення від попереднього року                   |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Млн грн                                            | *       | *              | -97135  | -2,61          | -72601  | -1,53          | 46178   | -3,34          | +5900   | +2,67          |
| Приріст (спад), %                                  | *       | *              | -10,57  | -3,18          | -8,83   | -1,92          | +6,16   | -4,28          | +0,74   | +3,57          |
| Відхилення від 2018 р.                             |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Кредити, що надані фізичним особам                 | 196859  | 17,59          | 206737  | 20,00          | 199561  | 20,77          | 242633  | 22,78          | 209943  | 20,26          |
| Відхилення від попереднього року                   |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Млн грн                                            | *       | *              | +9878   | +2,41          | -7176   | 0,77           | +43072  | +2,0           | -32690  | -2,51          |
| Приріст (спад), %                                  | *       | *              | +5,02   | +13,70         | -3,47   | +3,85          | +21,58  | +9,63          | -13,47  | -11,04         |
| Кредити, надані небанківським фінансовим установам | 66      | 0,006          | 33      | 0,003          | 60      | 0,006          | 228     | 0,021          | 48      | 0,005          |
| Відхилення від попереднього року                   |         |                |         |                |         |                |         |                |         |                |
| Млн грн                                            | *       | *              | -33     | 0              | +27     | 0              | +168    | +0,02          | -180    | -0,02          |
| Приріст (спад), %                                  | *       | *              | -50,0   | -45,87         | +81,82  | +95,60         | +280,0  | +242,64        | -78,95  | -78,36         |

Розраховано за даними [99]

Варто також зазначити, що банківська система України протягом аналізованого періоду демонструвала стійку тенденцію до зниження обсягу та частки непрацюючих кредитів корпоративному сектору: у 2018-2022 роках їх обсяг зменшився з майже 535,8 млрд грн до майже 301,7 млрд грн, а темп падіння склав 43,7%. Водночас ми бачимо, що частка непрацюючих кредитів також зменшилася: з 55,8% на початку 2019 року до лише 36,1% на початку 2023 року. Однак, у 2022 році обсяг непрацюючих кредитів збільшився на 29751 млн грн, або на 9,9%. Частка непрацюючих кредитів у корпоративному секторі станом на 01 січня 2023 року становила 37,5%. Динаміка наданих корпоративним клієнтам кредитів та непрацюючих кредитів в Україні на 01.01.2019-01.01.2023 рр. представлена на рис. 1.

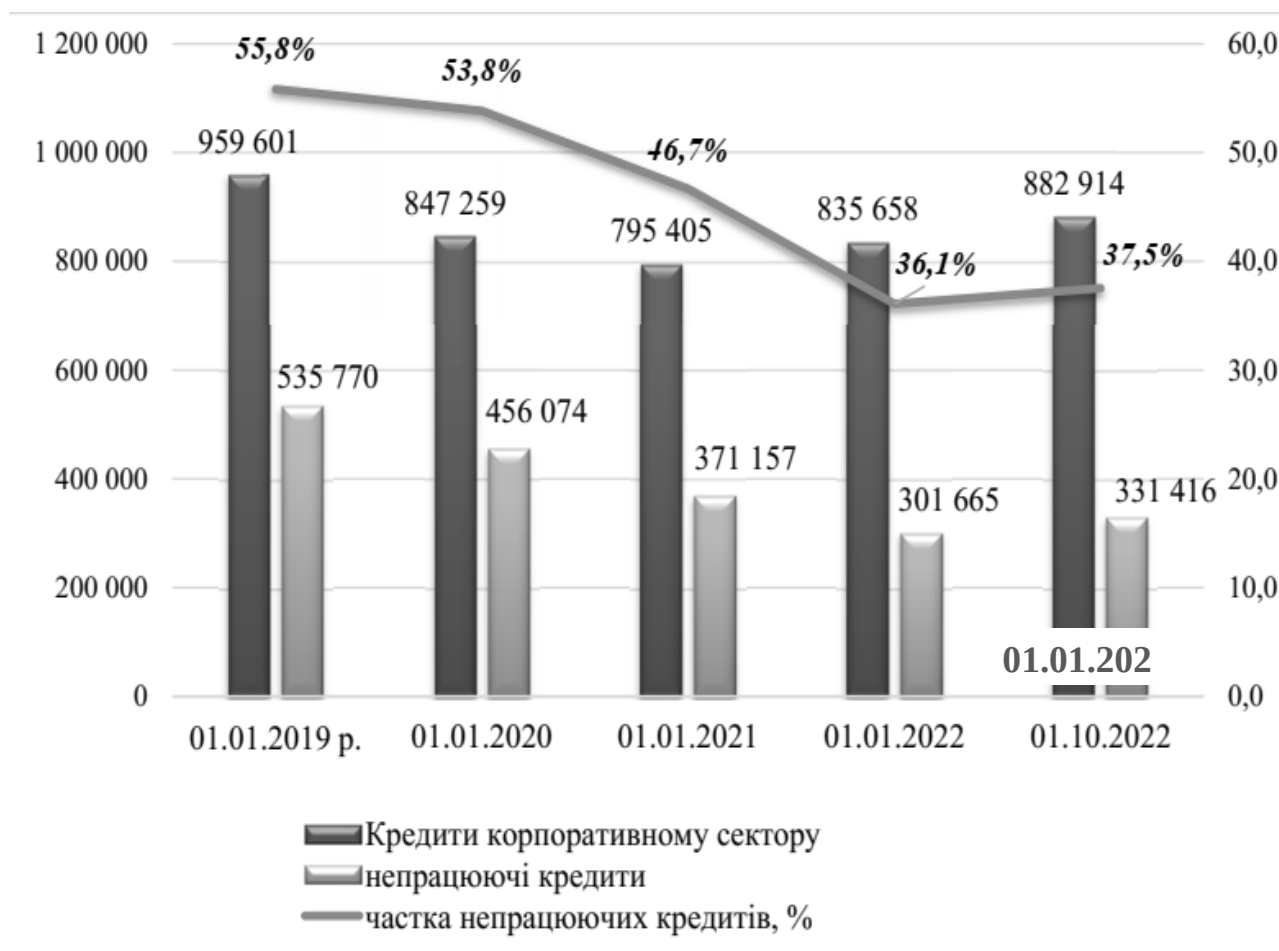


Рисунок 1 – Динаміка наданих корпоративним клієнтам кредитів та непрацюючих кредитів на 01.01.2019-01.01.2023 рр.

Складено за даними [100].

Розподіл наданих короткострокових банківських кредитів за величиною підприємств відображає переважну орієнтацію на кредитування середніх підприємств: при загальному прирості обсягів банківського короткострокового кредитування за період 2019–2021 рр. всього на 1,2% сума наданих кредитів середнім підприємствам збільшилася на 16,1%, водночас наданих малим – скоротилася на 4,5% та великим – аж на 9,4%. Аналогічна динаміка характерна для показника середня величина наданих короткострокових кредитів на одне підприємство: для середніх підприємств їхня сума зросла з 9277,7 млн грн до 10923,6 млн грн в середньому (або на 17,7%), для великих – їхня сума зменшилася з 302886,5 млн грн до 233123,3 млн грн (на 23%) та малих – із 379,3 млн грн до 371,1 млн грн (на 1,9%)» [100]. В табл. 2 наведені дані щодо частки короткострокових кредитів банків у поточних зобов'язаннях нефінансових корпорацій та частки короткострокових кредитів банків у капіталі нефінансових корпорацій у 2018-2022 роках.

Таблиця 2.

Частки короткострокових кредитів банків у поточних зобов'язаннях нефінансових корпорацій та частки короткострокових кредитів банків у капіталі нефінансових корпорацій у 2018-2022 роках

| Роки | Частка коротко-<br>строкових<br>кредитів банків<br>у поточних<br>зобов'язаннях,<br>усього | У т.ч. підприємства: |         |      | Частка<br>коротко-<br>строкових<br>кредитів<br>банків у<br>капіталі,<br>усього | У т.ч. підприємства: |         |      |
|------|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------|------|--------------------------------------------------------------------------------|----------------------|---------|------|
|      |                                                                                           | великі               | середні | малі |                                                                                | великі               | середні | малі |
| 2020 | 17,7                                                                                      | 40,1                 | 17,2    | 11,0 | 4,0                                                                            | 3,5                  | 4,4     | 4,2  |
| 2021 | 15,4                                                                                      | 28,8                 | 16,9    | 10,5 | 3,7                                                                            | 2,6                  | 4,3     | 4,2  |
| 2022 | 14,2                                                                                      | 26,2                 | 16,4    | 8,3  | 3,3                                                                            | 2,7                  | 3,9     | 3,3  |

Розраховано за даними [100]

Галузева структура кредитів залежить від розміру підприємства (великі, середні, малі та мікропідприємства) та виду економічної діяльності. Серед великих підприємств найбільша кількість кредитів надана підприємствам, що займаються оптовою торгівлею, крім торгівлі автотранспортними засобами та мотоциклами (станом на 01.01.2021 сума становила 53,6 млрд грн, а станом на

01.01.2022 сума збільшилася на 5,4 млрд грн (10%) і сягнула майже 59 млрд грн на кінець звітного періоду). Сектор виробництва харчових продуктів займає друге місце серед усіх наданих кредитів (станом на 01.01.2021 - 25,1 млрд грн, протягом року його обсяг збільшився на 3,5 млрд грн (14,1%) до 28,6 млрд грн). Далі йдуть обсяги кредитів, що надані підприємствам, які здійснюють постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (20,6 млрд грн на початок аналізованого періоду, майже 23 млрд грн на кінець періоду, приріст на 2,4 млрд грн, тобто 11,5%). Серед кредитів, які надані банківськими установами малому бізнесу, найбільші за обсягами кредити (16,8 млрд грн на початок 2021 року та 26,6 млрд грн на початок 2022 року) отримали сільськогосподарські підприємства, підприємства мисливства та надання пов'язаних з ними послуг. На другому місці - сектор оптової торгівлі (15,2 млрд грн та 14,1 млрд грн на початок 2021 та 2022 років відповідно). На третьому місці - постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (11,6 млрд грн та 9,6 млрд грн відповідно).

Таким чином, можна узагальнити, що кредитування корпоративних клієнтів відіграє важливу роль як для банків-кредиторів, так і для корпорацій-позичальників. Адже, гармонізація інтересів банків та корпоративних клієнтів підвищує можливості зростання ефективності функціонування реального та фінансового секторів, учасниками яких є ці корпоративні клієнти.